

Sazyň döreýşi

Category: Aýdym-saz sungaty, Kitapcy, Poemalar

написано kitapcy | 23 января, 2025

Sazyň döreýşi SAZYŇ DÖREÝŞI

*«Saz bilen söhbete ýaman diýmäňler,
Adam, Howa dünýä inende bardyr».*

Mahmyt Gaýyby

Saz sungatynyň taryhy irki döwürlere uzaýar. Rowaýata görä, Allatagala Adam atany palçykdan ýaradanda, onuň jany bedenine

girmejek bolanda, saz bilen salanmysyn diýýärler. Iňňän gadymy eýýamlarda guşlaryň jükürdisinden, suwlaryň şirrildisinden, ýagyşyň şybyrdysyndan, şemalyň we kenara urulýan tolkunlaryň sesinden täsirlenen adamlar içi boş agaja deri aýlap urup, haýwanyň içegelerinden ýasalan ýüpleri kiriş ýaly edip dartyp, buýnuздan, şahdan ýa-da taýakdan edilen tüýdük pisint zatlary üfläp tebigatdaky seslere öýkünmäge başlapdyrlar.

Ilkibaşda yşarat bermek üçin maksady bilen ulanylan by «sesler soňabaka göwünlerine ýarajak şekilde üstünde işlenilip ilkinji saz döredildi. Gadymy zamanlardan bäri dini döp-dessurlar ýerine ýetirilende sazyň orny uly boldy. Biziň günlerimize çenli gelip ýeten iň gadymy saz tekstleri Hindistandaky 3.000 ýyllyk Weda aýdymlarydyr. Saz boýunça ilkinji düzgünleri kämilleşdirenler gadymy greklerdir. Sazyň we tansyň adamlaryň durmuşynda aýratyn orun tutan Gadymy Gresiyasynda şahyrlar lir saz guralyna ýanap poemalaryny okapdyrlar. Saz manysyny berýän «музыка» sözi gadymy gresiyalylaryň ynanan ylham perileri muzalaryň adyndan gelip çykypdyr. Şol bir wagtyň özünde «mousike» sözi muzalaryň penakärlik edýän her bir sungat ugry we ylmyň şahasy üçinem ulanylypdyr.

B.e.öňki VI asyrda akustikanyň düýbünü tutan Pifagor sazy matematiki hasaplamalar arkaly işläp, sesiň belentlugi bilen kirişiň uzynlygynyň arasyndaky arabaglanyşygy kesgitlepdir.

Hytaýlylar hem edil gadymy grekler ýaly sazyň şatlyk we gaýgy-gam duýgularyny oýandymakdaky güýjünü gowy bilipdirler. Olar sazyň hudawy güýjüň ýaňydygyna ynanypdyrlar. Bu ynanç soň-soňlaram dowam edipdir. Hristianlygyň ilkinji ýyllaryndan başlap, saz täsirli dini beýan ediş serişdesine öwrüldi. Saz sözüň ganaty hökmünde ulanyldy. Melodiýalar dini tekstleriň has düşnükli we has täsirli bolmagynda möhüm oýnady. Martin Lýuter ýaly hristian dininiň öňdebaryjy wekilleri sazy dindarlygyň güýçlenmeginde täsirli serişde hasaplapdyrlar.

Sazyň ösüşi taryhyň dürli döwürlerinde kän-kän üýtgeşmeleri başdan geçirdi. Orta asyrlarda saz häzir tonallyk diýilýän major we minor ses yzygiderliliginden daşgaryn ses yzygiderliligine görä ýazylypdyr. Tonallyk we oktawa (birinji sesden sekizinji sese çenli aralyk) XVII asyrda

kämilleşdirildi.

@ Kitapçylar. Aýdym-saz sungaty